

บทที่ 1

บทนำ

1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ประเทศไทยเป็นประเทศหนึ่งที่ยังคงดำรงไว้ซึ่งเอกลักษณ์เฉพาะตนในหลาย ๆ ด้าน โดยเฉพาะด้านศิลปวัฒนธรรมที่มีการถ่ายทอดสืบต่อกันมาช้านาน ทั้งวัฒนธรรมประจำชาติ วัฒนธรรมท้องถิ่น จนเป็นที่ยอมรับของชาวต่างชาติอย่างแพร่หลาย

เครื่องปั้นดินเผา นับเป็นวัฒนธรรมด้านวัตถุที่มีพัฒนาการอันยาวนานและมีความสำคัญต่อวิถีชีวิตของมนุษย์ ตลอดจนความเชื่อ การมองเห็นคุณค่าทางความงาม สร้างความสัมพันธ์ต่าง ๆ ออกมาในรูปของเครื่องมือเครื่องใช้อย่างเด่นชัดตลอดทุกยุคทุกสมัย จนกลายเป็นส่วนหนึ่งของอารยธรรมที่ถูกเพาะขึ้นตามแหล่งต่าง ๆ ทั่วโลกไม่มีที่สิ้นสุด

เครื่องปั้นดินเผาในประเทศไทย ตามหลักฐานทางโบราณคดีพบว่ามีมาเกือบ 10,000 ปี หรือไม่ น้อยกว่า 8,000 ปีมาแล้ว ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นภาชนะที่ใช้ในชีวิตประจำวัน เป็นสิ่งของที่ ใช้ ในพิธีกรรมต่าง ๆ อันบ่งบอกถึงชีวิตความเป็นอยู่ ความต้องการขั้นพื้นฐาน ตลอดจนวิวัฒนาการด้านเทคนิคและฝีมือที่แสดงออกถึงความคิดสร้างสรรค์ในเชิงศิลปะที่ลงตัว มีเอกลักษณ์เฉพาะในแต่ละยุคแต่ละสมัยอย่างชัดเจน เช่น ภาชนะดินเผาลายเขียนสีแบบบ้านเชียง ในเขตอำเภอนองหาน จังหวัดอุดรธานี เป็นต้น

ในภาคใต้ของประเทศไทย มีการขุดค้นพบเครื่องปั้นดินเผาแบบต่าง ๆ มากมาย ทั้งชนิดเนื้อดินเคลือบ และชนิดไม่เคลือบที่มีอายุเก่าแก่นับพันปีขึ้นไป เรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน อันเป็นหลักฐานที่แสดงถึงความเจริญและความเป็นปึกแผ่นของชุมชนในแถบชายทะเล ทั้งฝั่งตะวันออกและฝั่งตะวันตกตามแนวคาบสมุทรภาคใต้ ซึ่งชุมชนโบราณในระดับเมืองหลายแห่ง เช่น เมืองสทิงพระ เมืองพัทลุง หรือแม้แต่เมืองนครศรีธรรมราช ล้วนเป็นแหล่งเมืองท่าที่มีสินค้าเครื่องเคลือบที่มาจากจีน เวียดนาม และทางสุโขทัย ศรีลังกา ล้วนเป็นแหล่งเมืองท่าที่มีสินค้าเครื่องเคลือบที่มาจากจีน เวียดนาม และทางสุโขทัย ศรีลังกา ล้วนเป็นแหล่งเมืองท่าที่มีสินค้าเครื่องเคลือบที่มาจากจีน เวียดนาม และทางสุโขทัย ศรีลังกา ล้วนเป็นแหล่งเมืองท่าที่มีสินค้าเครื่องเคลือบที่มาจากจีน เวียดนาม และทางสุโขทัย ศรีลังกา

เครื่องปั้นดินเผาชิ้นเองเพียงไม่กี่แห่ง และเป็นเครื่องปั้นดินเผาเนื้อธรรมดาที่ไม่เคลือบซึ่งมักผลิตเป็นภาชนะสำหรับพิธีกรรมและเป็นภาชนะเครื่องใช้สอยสำหรับชุมชนนั้น ๆ และชุมชนใกล้เคียง

จากหลักฐานทางโบราณวัตถุ ภาชนะอย่างหนึ่งที่พบเสมอในการขุดค้น คือ “หม้อดิน” ทำให้สันนิษฐานได้ว่า คนไทยมีวัฒนธรรมการหุงต้มมาเป็นเวลาช้านาน นับตั้งแต่ได้มีการขุดพบหม้อหุงข้าวเก่าแก่ที่สุดในประเทศไทย ในถ้ำจังหวัดกาญจนบุรี พบร่วมกับเครื่องมือหินยุคหินกลาง ซึ่งกะอายุอย่างหยาบ ๆ ประมาณ 15,000 - 18,000 ปี และอย่างสูงสุดไม่เกิน 20,000 ปี เป็นหม้อทรงกลมก้นมน เนื้อหยาบ (จิตร บัวบุศย์ : 2516 หน้า 1) หรือแม้แต่ที่บ้านเชียง จังหวัดอุดรธานี ก็มีการขุดพบภาชนะหม้อดินรูปแบบต่าง ๆ มากมาย ทั้งที่เป็นภาชนะดินเผาลายเชือกทาบ ภาชนะดินเผาลายขีดและเขียนสี โดยมีสีต่าง ๆ กัน เช่น สีเทา สีดำ สีแดงบนพื้นสีขาวนวล สีแดงบนพื้นสีแดง หรือภาชนะทาน้ำโคลนสีแดงและผิวขัดมัน เป็นต้น และแม้แต่ประวัติการขุดพบภาชนะหม้อดินเผาพื้นเมืองโบราณในภาคใต้ ซึ่งมีทั้งแบบหม้อสามขา หม้อก้นกลม หม้อก้นแหลม หม้อก้นตื้นและหม้อมีสันก็ตาม หลักฐานเหล่านี้ย่อมชี้ชัดให้เห็นถึงวิวัฒนาการการทำหม้อดินของคนไทยที่สามารถทำได้สอดคล้องกับชีวิตความเป็นอยู่ในแต่ละยุคสมัยเป็นอย่างดี จนสามารถสืบทอดต่อมาถึงยุคปัจจุบัน

“การปั้นหม้อ” จึงกลายเป็นงานประเภทหนึ่งที่มีการทำกันตั้งแต่ยุคโบราณ จนกลายเป็นอาชีพหนึ่งในปัจจุบัน เพราะถือเป็นภาชนะชนิดหนึ่งที่มีความจำเป็นในการดำรงชีวิต ซึ่งนับแต่อดีตถือเป็นกิจกรรมที่สามารถสร้างสายสัมพันธ์กันระหว่างคนในชุมชนหรือต่างชุมชนกันได้เป็นอย่างดี เพราะนอกจากกระบวนการทำที่จะต้องมีการช่วยกันทำแต่ละขั้นตอนตามความถนัดแล้ว ยังเป็นการแลกเปลี่ยนความคิด ความเชื่อ วัฒนธรรม ประเพณีหรือพิธีกรรมต่าง ๆ จากชุมชนหนึ่งไปสู่อีกชุมชนหนึ่งด้วย เรื่องของภาชนะหม้อดินจึงเป็นเรื่องที่ควรแก่การศึกษาเพราะเป็นสิ่งหนึ่งที่สามารถบ่งบอกถึงวัฒนธรรมหลาย ๆ อย่างให้แก่ชนรุ่นหลัง

บ้านสตึงหม้อเป็นแหล่งชุมชนแห่งหนึ่งที่มีชื่อเสียงด้านเครื่องปั้นดินเผาพื้นเมือง โดยเฉพาะภาชนะหม้อดิน และได้รับความนิยมนจากผู้เข้ามาเป็นเวลาช้านาน จนเป็นที่กล่าวขานกันว่า “สตึงทำหม้อ เกาะยอทำอ่าง บ่อยงทำเคย” ดังนั้น เมื่อเอ่ยถึงการทำหม้อก็เป็นอันรู้กันว่า หม้อดินที่ดี มีคุณภาพ รูปแบบสวยงาม ต้องยกให้หม้อดินสตึงหม้อ และ

ในอดีตชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในบริเวณนั้นจะมีอาชีพหลักคือการปั้นหม้อนั่นเอง

แต่ในปัจจุบันพบว่าผู้ประกอบการมีจำนวนลดน้อยลง เพราะสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ดังบทกลอน “ความทุกข์ของคนปั้นหม้อ” ตอนหนึ่งที่ว่า

“ที่เตาอบบ้านนั้นควันโขมง	ทั้งในโรงปรับทุกข์กันคนปั้นหม้อ
ลูกเรียนห้องลูกเรียนมอศอว	ลูกลูกเกลียดจบออกออกเป็นครู
นั่นครูจับน้ำจวงนั่งหลังน้ำฉิน	น้ำชมก้มดูดินใจหดหู่
ล้วนลูกไปอาชีพใหม่ไม่เหลือသူ	พวกมันหลู่การปั้นหม้องานพ่อมัน”

(สนิท บุญฤทธิ์ : 2540 หน้า 121)

ประกอบกับกระบวนการการผลิตต้องประสบกับปัญหาหลายประการ เช่น แหล่งวัตถุดิบน้อยลง สถานที่ตั้งเตาเผามีบริเวณจำกัด หรือช่างที่จะมารับว่าจ้างหาได้ยาก เหล่านี้เป็นต้น ซึ่งนอกเหนือจากปัญหาเหล่านี้ ยังมีปัญหาแทรกซ้อนอื่น ๆ อีกมากมาย เช่น ปัญหาการกระจายของผลิตภัณฑ์โลหะและพลาสติก ความนิยมของผู้บริโภค ราคาตกต่ำ และขาดผู้ให้ความสนใจสนับสนุน จึงเป็นสิ่งที่น่าเป็นห่วงว่าหากปล่อยให้ผู้ประกอบการยังคงทำต่อไปโดยขาดการพัฒนา รูปแบบการผลิตให้ดีกว่าที่เป็นอยู่ในอนาคตอีกไม่ไกล เราอาจจะไม่มีโอกาสได้เห็นหม้อดินของสทิงหม้ออีกเลยก็เป็นได้

ดังนั้น การสร้างรูปแบบหม้อดินสทิงหม้อ จึงเป็นแนวทางหนึ่งที่จะช่วยพัฒนารูปแบบของหม้อดินสทิงหม้อ โดยการผสมผสานรูปแบบที่เป็นเอกลักษณ์เดิมกับรูปแบบใหม่ให้สอดคล้องกับสภาพสังคมที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน เพื่อให้ รูปแบบดังกล่าวยังคงอยู่สืบไป

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

ในการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับการสร้างรูปแบบหม้อดินสทิงหม้อครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์ดังนี้

1. เพื่อศึกษารูปแบบหม้อดินในอดีตและปัจจุบัน ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ประจำถิ่น
2. เพื่อสร้างรูปแบบหม้อดินที่จะพัฒนาต่อไป โดยมุ่งหวังที่จะเผยแพร่ศิลป-หัตถกรรมพื้นบ้านของภาคใต้
3. เพื่อเป็นการอนุรักษ์และส่งเสริมการประกอบอาชีพปั้นหม้อให้คงอยู่สืบไป

โดยให้รูปแบบเดิมในอดีตที่ใกล้จะสูญหายไปยังคงเอกลักษณ์อยู่ภายใต้รูปแบบใหม่ในปัจจุบันได้อย่างกลมกลืน

3. ขอบเขตของการวิจัย

1. บริเวณที่ทำการวิจัย

บริเวณหมู่บ้านสทิงหม้อ หมู่ที่ 4 ตำบลสทิงหม้อ อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา

2. รูปแบบที่สร้าง

มุ่งหวังเฉพาะรูปแบบหม้อดินสทิงหม้อ เพื่อใช้ในการพัฒนารูปแบบในอดีตให้เหมาะสมกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมในปัจจุบัน โดยการคงสภาพรูปแบบเดิมที่แสดงถึงเอกลักษณ์ประจำถิ่นไว้

3. คุณค่าทางด้านความงาม

ศึกษาคุณค่าทางด้านความงามที่ปรากฏในงานปั้นหม้อดิน ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันว่ามีคุณค่ามากน้อยเพียงใดตามหลักการออกแบบ เพื่อนำไปปรับใช้ให้เหมาะสมกับสภาพสังคมในปัจจุบัน

4. กลุ่มตัวอย่างมาจากกลุ่มบุคคล 4 กลุ่ม คือ

- 4.1 กลุ่มผู้ประกอบการ
- 4.2 กลุ่มผู้อาศัยในหมู่บ้าน
- 4.3 กลุ่มบุคคลทั่วไป
- 4.4 กลุ่มผู้เชี่ยวชาญ

5. ประโยชน์ของการวิจัย

- 5.1 ทำให้ทราบข้อมูลเกี่ยวกับรูปแบบหม้อดินสทิงหม้อ ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน
- 5.2 ทำให้ได้รูปแบบหม้อดินที่เหมาะสมกับสังคมปัจจุบัน
- 5.3 ทำให้รูปแบบที่เป็นเอกลักษณ์ประจำถิ่นคงอยู่ต่อไป และเป็นที่รู้จักของประชาชนกว้างขวางยิ่งขึ้น

5.4 ช่วยเพิ่มรายได้ให้แก่ผู้ประกอบการอาชีพต่อไป

6. นิยามศัพท์เฉพาะ

6.1 รูปแบบ หมายถึง การออกแบบลักษณะหม้อดิน โดยอาศัยข้อมูลของรูปแบบเดิมในอดีตและปัจจุบัน ด้านรูปทรงและลวดลาย มาประกอบเป็นรูปแบบใหม่ เพื่อให้สอดคล้องกับสภาพสังคมในปัจจุบันตามหลักการออกแบบ

6.2 รูปแบบในอดีต หมายถึง รูปแบบหม้อดินสitingหม้อที่มีเอกลักษณ์เฉพาะนับย้อนหลังจากยุคปัจจุบันไปประมาณเกือบร้อยปี

6.3 หม้อดินสitingหม้อ หมายถึง การทำเครื่องปั้นดินเผาพื้นเมือง หม้อดินชนิดไม่เคลือบของชาวบ้านสitingหม้อ ตำบลสitingหม้อ อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา

6.4 เครื่องมือเครื่องใช้ หมายถึง อุปกรณ์หรือเครื่องมือทุกชนิดที่ใช้ในการปั้นหม้อดินสitingหม้อ ทั้งที่เป็นแบบดั้งเดิม และเครื่องทุ่นแรงที่มีการนำมาประยุกต์ใช้ในปัจจุบัน

